

Гастон Башлар

Поетика сањарења

... Башлар (1884—1962), француски филозоф, научник, есејиста, написао је многобројна дела. Позната су нарочито: »Нови научни дух«, »Искуство о простору у савременој физици, »Филозофија негације«, »Дијалектика трајања«, »Поетика простора«, »Вода и снови«, »Ваздух и сање«, »Психоанализа ватре«, »Поетика сањарења« итд.

Обиљан, обиман, разноврстан, оригиналан. Заиста, велико име не само у француској култури него и у светској. С тога је много превођен. Код нас су проведена извесна његова дела и есеји.

Нарочито је знатан Башларов допринос поезији, коју он проучава и објашњава, понесено, дубокомислено, интуитивно чак песнички. И његови судови о поезији свуда су скоро прихваћени и веома цењени. Наши су читаоци сигурно радо читали његову »Поетику простора«, која је преведена...

Овде представљамо његово последње дело »Поетика сањарења« (издано 1961).

Можда му је баш то најинтересантније дело са становишта песничтва. Основне поставке су: Људско биће је, према Јунгу, дух и душа, анимус и анима. Код мушкараца преовлађује, више или мање, анимус, а код жене, пак, анима.

Дух (анимус) је разум, пракса, борба за живот, спопашност, наука, рачун. Он има и свој језик који је подређен остварљивим циљевима: језик без песничких украса и слика.

Душа (анима) је осећање, сећање, меланхолија, сањарење, поезија, смирени одмор: њен је језик украсан и сликовит.

Свести живот само на захтеве и деловања духа, то би значило осудити га на бесомучну трку за стварима и лишити га душевне топлине. Било би то, у неку руку, владавина ствари над људима: нека ледена пустош живота.

Стога је душа ту да обузда трку, да бар мало заустави време, да проговори реч утехе и топлине, да запоји у нама вазда присутно детињство, да нам простре постељу сањарења и поезије. Све је то најлепши и најспасоноснији напитака у суровој борби за опстанак: он крепи, подмлађује, очовечује, снажи, осмишљава: он нам се нуди најпотпуније у сањарењу, у поезији и преко песничких слика.

Дух углавном дела, душа првенствено сањари.

Али, сањарење није сан. Сањарење је свесно, дневно, повезано са сећањима и присећањима. Сан је ноћни, кошмаран, често мучан, бесмислен...

И сви смо понекад, мање или више, сањари, сањалице. То је природно, то треба неговати; а поезија, која је плод сањарења, сачуваће нам душу и детињство у нама: неће нас предати на »милост и немилост« стварима, неће дозволити да останемо без душе и да се претворимо у пустињу живота. Јер живот не може без деловања, али не може ни без сањарења, и поезије. Једно и друго, али заједно и са потребном мером. . .

Р. В.

II

Сањарење и свемир

(Одломак из Поетике сањарења)

„Човек са душом покурава се
само свемиру. . .

(Г. Жермен)

Насељавам једну тако пространу
пословицу да ми треба читав
свемир да је испуним” . . .

(Р. Сабатје)

Када сањар отклони све „преокупације” које закрчују свакодневни живот, кад се ослободи бриге што му долази због бриге других, кад тако постане, у истину, ТВОРАЦ СВОЈЕ САМОЋЕ, кад, најзад, може да проматра, не рачунајући часове, леп приказ свемира, онда тај сањар осећа како се у њему јавља неко ново биће. И наједном он постаје САЊАР СВЕТА. И он се отвара свету, а свет се отвара њему.

Никада не сагледамо добро свет, ако не просањамо оно што смо видели.

У самотном сањарењу, које разгранавља самоћу сањалице, две се дубине усаглашују, преламају у одјеке који полазе из саме дубине бића света до дубине бића сањара. И време тад застане: нема оно више ни јучерашњице ни сутрашњице: утоне у двоструку дубину сањара и света. И Свет је тако велелепан да се у њему више ништа не збива: Он тад почива у свом смирају. Сањар је смирен пред Водом тихом. Јер: сањарење га може оплеменили једино док се сањари пред смиреним светом.

СМИРЕНОСТ је чак битност и Света и Сањара.

Филозоф у свом сну о сањарењу познаје онтологију смирености. Смиреност је, пак, веза која спаја Сањара са Светом.

У једном таквом Миру успоставља се једна значајнија психологија. И речи сањара претварају се у имена Света: она се пишу великим словима. И тада је свет велики и човек који сањари је Величина. Та величина у слици постаје често порицање на уснама практична човека. Било би довољно да му песник изнесе поетско пијанство, тада би га можда схватио, претварајући реч пијанство у неку апстрактну реч.

Али песник пије из пехара света како би му пијанство постало истинито. Није му потребна више метафора, њему треба само слика песничка.

Ево, на пример, свемирске слике огромна пехара:

Из пехара са хоризонта
Испијам чашицом
Чисти гутљај сунца
Бледолика и хладна. . .

(Пјер Шарпуи)

По
ве
ља

Један критичар, уосталом драг самом песнику, каже да Пјерова песма „темељи своју лепоту на неочекиваној метафори и необичној асоцијацији израза”. Али за читаоца који прати поступно увеличавање слике, — све се слива у величину, јер га је, ето, песник упутио да стварно пије из пехара света.

У својој самотној сањи, сањар свемирског сањарења је субјекат глагола ПРОМАТРАТИ и главно сведочанство о снази проматрања. Свет је тада непосредни предмет поменутог глагола.

Проматрати сањарећи, је ли то УПОЗНАТИ? Је ли СХВАТИТИ? То није, свакако ОПАЗИТИ. Јер: око које сањари не опажа или бар оно види у једној новој визији. Та се визија не састоји од „делића”.

Свемирско сањарење подстиче нас на живљење у стању које треба, заиста, обележити као пре-опажајно.

Комуникативност између сањара и његова света је, у самотном сањарењу, сасвим блиска: она нема „раздаљине” — бар нема оне раздаљине која је својствена СВЕТУ КОЈИ ЈЕ ЗАПАЖЕН, свету што је распарчан опажајима.

Разуме се, овде није реч о сањарењу сморености, том постопажају у коме се замрачују пометени опажаји.

Шта постаје уочљива слика када је машта прихвати да њом означи свет? У песниковом сањарењу свет је промаштан, непосредно омаштовљен. Ту смо у додиру са једним чудом маште: док мислиоци, који изнова граде свет, праве друге путеве размишљања, дотле је, пак, свемирска СЛИКА НЕПОСРЕДНА. Она нам пружа целину пре делова: у својој бујности, она успева да каже све о Целини: она обухвата свемир помоћу једне ознаке. Јер: једна једина слика обујми цео свемир. Затим, она распе радост по свемиру — радост која нас осваја што смо баш у свету те слике.

Сањар у својој безграничној сањи, подаје се душом и телом свемирској слици која га сместа очара. Сањар је у крилу света: он у то не би умео посумњати. И једна свемирска слика пружа му целовито сањарење, целовит свет.

Остале слике ничу из те основне слике, окупљају се, узајамно улешшавају. И никада слика слику не пориче, а сањар света не познаје подељеност свога бића.

Пред свим „отвореностима” света, мислилац о свету ствара неко правило двоумљења: он је биће сумње и колебања. Међутим, чим се свет отвори магијом слике, сањар се смести у тај свет који му се некако подари.

И из једне усамљене слике може се појавити свемир. И одједном видимо како осваја машта, према Арповом правилу:

Мало држи на узици велико. . .

Показали смо раније како је сваки плод, сам по себи, дар света и позив да се постоји у крилу света. Када свемирска машта ствара ту првобитну слику, онда је сам свет један величанствен плод. Тако су месец и земља оплодне звезде.

Како друкчије уживати у песми као што је ова Жана Кејрола:

О тишино заокругљена попут земље,
треперења неме Звезде,
кретање плода око глинена језгра. . .

Тако је свет просањан у својој заокругљености, у облицима плодова. И тада протиче срећа од света до плода. И песник који је промислио свет као плод може да каже даље:

Нек нико не повреди Плод:
он је прошлост радости што се заобљава. . .

Кад бисмо писали, место ове књиге о разоноди, неку расправу о естетској филозофији, могли бисмо, свакако, навести бројне примере о моћи космичких слика које су песнички обележене.

Неки се особени свемир образује око једне нарочите слике, чим песник обдари ту слику судбином величине. Тако песник придаје реалној ствари своју маштовну двојност, своју идеализовану двострукост. И та идеализована двострукост је непосредно зрачна и опојна, и на тај се начин рађа неки универзум из слике која се разграђава.

III

Наводимо неколико песничких слика којима писац конкретно поткрепљује и потврђује своју основну поставку о сањарењу као извору песништва. . .

У дубини сваке речи
присуствујем свом рађању. . .
(А. Боске).

Имам своје амајлије: речи. . .
(Х. Боско).

Кружи реч у сени
и завесе усталасав. . .
(Л. Емије).

Ватрена речи. Рећи ћу шта би детињство моје.
Вадих из гнезда месец румен у дну шума. . .
(А. Боске).

О сећање, душа се одруче,
Сва у страху, да те схвати. . .
(С. Придом).

Док се по пољима
свог вечног детињства
тако песник шетка
и ништа забраву не да. . .
(Ж. Фолен).

Тражи. Нема светковине
изгубљене у дну сећања. . .
(Р. Ганзо).

Каква зора, растрга свила
По плавкастој топлини,
Искусну у сећању!
Какви трептаји боја!
(Н. Рие).

Мирисна смоло
негдашњих дана
. . . . .
О рају детињства. . .
(Е. Кераас).

Мирис са стаза
под венцима метвице
трепери у мом детињству. . .
(К. А. Бозомбре).

За себе сама буди сања
Од румена класја и дима
. . . . .
И никад нећеш остарити. . .
(Ж. Русло).

Осмелите се рећи што јабуком називате.
Та сласт што се прво скупи
да, са слашћу проврелој у укусу,

доспе до јасности, будности, прозрачности,
постане ствар што означава и сунце и земљу. . .
(Рилке).

Част је ветар бити
Срећа је камен постати. . .
(А. Боске).

Тај сан у нама, је ли наш,
спушам сам и многострук,
јесам ли ја, јесам ли други,
или смо само замишљени. . .
(Г. Либрехт).

О како ли је слатко дисати
пуним својим грудима!
Дишем слободно, ширно, пуно.
И целокупан ваздух Арабистана
једва је довољан мојим плућима.

(Мицкијевић).

Дишем, дишем
Тако дубоко да видим себе
Како уживам надсрећу
Изузетну и нашу. . .

(Х. Гиљен).

Дисати, о невидљива песмо!
Чиста размена и непрестана
Између нашег властитог бића
И пространства света. . .

(Рилке).

Гледам те како ме гледаш: моје око
Пењеш се не знам откуда
На површ мога лица
Са смелим погледом језера. . .

(И. Гол).

Напомена преводиоца:

Наведени стихови који обилују сликама — песничким сликама, изворним, природним, спонтаним, простим и истинитим — подстичу читаоца на сањарење, на оживљавање у „време без времена”, на душевно одмарање, на оживљавање архетипских психотропа, на трагање” за изгубљеним временом” и на чување „вечног детињства” у себи. . .

Нема ту „лажних украса; нема китњастих метафора; нема вртлога речи и речитости; нема „уметности ради уметности; нема неприродности и усамљености.

Сваки је, дакле, букетић стихова просањарен, промаштан, проживљен. Сваки је с тога изворна песничка слика, и зато права поезија, чиста као вода са планинског извора.

Коментар, избор и превод,
Радомана Зуковића

По
вс
ба